

Uusi suunta kuntauudistukselle

Uutiset toisensa jälkeen kertovat kunnallisten palvelujen ongelmista. Lasten päiväkotipaikkojen puute, homekoulut, lääkäriin joutuu odottamaan viikkoja, vanhuksia on jätetty heitteille, lähikirjastoja suljetaan, vuokra-asuntotuotanto on romahtanut.... Hyvinvointi- ja terveyserot kasvavat. Tämä näkyy dramaattisesti vähävaraisten ja hyvätuloisten odotettavissa olevan elinajan erona, joka on kasvanut ja miesten osalta jo selvästi yli 10 vuotta. Terveystieteiden Suomessa on OECD-maista jopa eriarvoisin.

Kataisen hallituksen politiikka rapauttaa työväenliikkeen kamppailun tuloksena rakennettuja julkisia palveluja. Kuntien on yhä vaikeampi huolehtia niistä, kun valtiovalta on leikannut kuntien rahoituksesta miljardeja toisensa jälkeen. Palvelujen jatkuva alibudjetoiminen näkyy myös työntekijöiden uupumisena kasvavan työtaakan ja kiireen alle. Kunnissa karsitaan palveluja ja työpaikkoja juuri kun työttömyys, väestön ikääntyminen ja monet sosiaaliset ongelmat lisäävät niiden tarvetta. Euroopan unionin talouskurisopimukset voimistavat leikkauspolitiikkaa.

Jyrki Kataisen hallituksen ajamat suurkunnat ja 20 – 30 sote-alueen muodostaminen ei tuo ratkaisua näihin ongelmiin. Päinvastoin ne uhkaavat lähipalveluja, lisäävät eriarvoisuutta ja kaventavat demokratiaa. Suomen kommunistinen puolue vaatii hallituksen kunta- ja sote-hankkeiden pysäyttämistä. Kuntauudistukselle tarvitaan uusi suunta. Lähtökohdaksi tulee ottaa lähipalvelujen turvaaminen, eriarvoisuuden vähentäminen, kuntien rahoituksen lisääminen sekä asukkaiden vaikutusmahdollisuuksien ja kuntien itsehallinnon vahvistaminen.

Jättikunnat uhkaavat lähipalveluja ja kaventavat demokratiaa

Hallituksen päätavoitteena kuntia ja niiden palveluja koskevissa muutoksissa on suurkuntien muodostaminen. Aluksi tavoitteeksi kerrottiin työssäkäyntialueita vastaava kuntarakenne. Tätä perusteltiin suurten palvelukokonaisuuksien tehokkuudella sekä tarpeella saada aisoihin isojen kaupunkien ja niitä ympäröivien kehyskuntien keskinäinen kilpailu yrityksistä ja veronmaksajista. Sittemmin peruskunnan määrittelyä laajennettiin työssäkäynti- ja asiointialueeksi.

Sosiaali- ja terveyspalveluja koskevat ratkaisut on alistettu hallituksen linjauksessa palvelemaan suurkuntien muodostamista. Suuret peruskunnat vastaavat sosiaali- ja terveydenhuollon (Sote) peruspalveluista. Erikoistason terveys- ja sosiaalipalvelujen järjestämisvastuu on tarkoitus keskittää sote-alueille. Nämä 20 – 30 sote-aluetta korvaavat samalla nykyiset sairaanhoitopiirit. Lisäksi muodostetaan 5 erityisvastuualuetta (Erva) yliopistollisten keskussairaaloitten ympärille. Ne koordinoivat sote-palvelujen järjestämistä.

Suurin osa Suomen 320 kunnasta ei hallituksen linjausten mukaan saa itse järjestää lainkaan sosiaali- ja terveyspalveluja. Tämä koskee kaikkia alle 20 000 asukkaan kuntia, joita on 264. Kunnat, joissa on noin 20 000 – 50 000 asukasta, saavat järjestää perustason sosiaali- ja terveyspalveluja. Näitä kuntia on nyt 36. Vain 20 suurinta kaupunkia saa sote-linjausten mukaan itse järjestää laajat sosiaali- ja terveyspalvelut.

Hallitus kiristää muita kuntia liittymään keskuskaupunkeihin sillä, että pienet ja keskikokoiset kunnat menettävät suurimman osan palveluja koskevasta päätösvallasta. Kuntien itsehallinnon, valtuustojen ja asukkaiden vaikutusmahdollisuuksien rajua kaventamista korostaa sote-alueiden hallintoon esitetty ns. vastuukuntamalli, jossa suurin kunta voi äänimäärällään jyrätä muut.

Nämä hankkeet vaativat useiden lakien, mahdollisesti myös perustuslain, muuttamista ja säätämistä. Niiden valmistelussa näkyy se, että muutoksia ei tehdä asukkaiden palvelujen tarpeista lähtien vaan suurkuntahanke määrää suunnan. Kuntien pitää tehdä yhdistämisselvityksiä nopealla aikataululla jo ennen kuin sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä ja sote-alueita koskeva lainsäädäntö valmistuu.

Auttavatko esitetyt lääkkeet?

Hallitus perustelee kuntauudistuksen tarvetta kahdella pääargumentilla. Ensinnäkin edellisen hallituksen aloittaman kunta- ja palvelurakenneuudistuksen jatkamisella niin, että vahvistetaan kuntademokratiaa erilaisten ylikunnallisten ”hallintohimmeleiden” sijasta. Toiseksi rakenteita on muutettava, koska kunnat velkaantuvat, väestö vanhenee ja ns. huoltosuhde heikkenee. Tämän mukaan rakenteita keskittämällä jää palveluihin lisää resursseja.

Mutta ovatko esitetyt lääkkeet toimivia?

Jättikunnissa päätösvalta keskittyy käytännössä keskuskaupunkien johtoon. Sosiaali- ja terveyspalveluihin muodostuu entistä suurempia ja monimutkaisempia ”hallintohimmeleitä”, kun päätöksiä tehdään peruskuntien lisäksi vastuukunnan, sote-alueiden, erva-alueiden ja yliopistollisten keskussairaaloiden hallinnossa.

Ihmiset ja palvelujen tarpeet eivät mihinkään katoa, vaikka kuntarajoja siirretään ja kuntakokoa kasvatetaan. Kokemusten mukaan palvelujen keskittäminen suuriin yksiköihin ei tuo myöskään säästöjä tai tehokkuutta. Nykyisin usein keskuskuntia paremmin toimivat kehyskunnat joutuvat sen sijaan saneerauksen maksajiksi.

Hallinnollisissa ”laatikkoleikeissä” sivuutetaan tarve lisätä kuntien rahoitusta. Kuntien valtionosuuksia ja yhteisövero-osuuksia on leikattu 90-luvulta alkaen useilla miljardeilla ja Kataisen hallitus on jatkanut leikkaamista vielä yli miljardilla. Hallitus on ilmoittanut tavoitteeksi sen, että kunnat vastaavat tulevaisuudessa kokonaan peruspalvelujen rahoituksesta. Tämä tarkoittaa käytännössä pieni- ja keskituloisiin raskaimmin kohdistuvaa kunnallisten verojen ja maksujen korottamista sekä palvelujen karsimista.

Etenkin kokoomus korostaa kunta- ja palvelurakenteiden keskittämistä pyrittäessä siihen, että palvelujen järjestämisessä voidaan hyödyntää entistä laajemmin yksityisiä markkinoita ja lisätä yksityisten yritysten osuutta peruspalvelujen tuottamisessa. Tämä linja näkyy siinä, että samaan aikaan kun hallitus on leikannut kuntien itse tuottamien palvelujen rahoitusta, tuetaan yksityisiä palvelualan yrityksiä verovaroista kela-korvauksilla, palveluseteleillä, ostopalveluilla ja siirtämällä kunnilta tehtäviä yksityisten yritysten hoidettavaksi. Lisäksi hallitus pakottaa ”kilpailuneutraaliteettiin” vedoten kuntia yhtiöittämään liikelaitoksiaan, vaikka niiden pitäisi olla yleishyödyllisiä palveluja.

Jos hallituksen kaavailut toteutuvat, lähipalvelut karkaavat yhä kauemmas, eriarvoisuus palvelujen saannissa lisääntyy ja suurkuntien reuna-alueet kuihtuvat. Samalla kunnallinen

lähidemokratia ja itsehallinto kaventuvat, päätöksenteko keskittyy entistä harvempiin käsiin ja asukkaiden vaikutusmahdollisuudet kaventuvat.

Kokoomuksen vaikutusvallan myötä kasvaa vaara yhä laajemmasta peruspalvelujen leikkaamisesta, kilpailuttamisesta, kaupallistamisesta ja yksityistämisestä. Se merkitsee pohjoismaisen hyvinvointimallin romuttamista ja yksityisten, usein kansainvälisten suursijoittajien hallitsemien palvelualan yritysten vallan kasvua. Tämä suunta on kokonaan toinen kuin kuntauudistuksen puolustajien puhe siitä, että kaikki tehdään ”kansalaisten tasavertaisten palvelujen turvaamiseksi”.

Vaihtoehtona demokraattiset hyvinvointikunnat

Kataisen kuuden puolueen hallituksen ajamalle suurkunta- ja sote-hankkeelle on vaihtoehto – demokraattiset hyvinvointikunnat. Julkisten palvelujen ja asukkaiden vaikutusmahdollisuuksien parantaminen on välttämätöntä ja se on myös mahdollista.

Lähipalveluista ja kuntapolitiikan suunnasta on mahdollista kamppailla laajalla pohjalla. Vastarinta ei kulje puoluerajojen vaan lähipalvelujen tarpeiden ja usein myös kuntarajojen mukaan. Kehyskunnissa ja ylipäättään pienissä kunnissa vastustetaan hallituksen esityksiä laajasti yli puoluerajojen. Myös suurissa kaupungeissa on laajaa toimintaa lähipalvelujen puolesta ja huolta asukkaiden äänen kuulumisesta päätöksenteossa.

SKP:n mielestä kunta- ja palvelurakenteiden uudistamisesta tulee järjestää laaja kansalaiskeskustelu ympäri maata, kaikissa 320 kunnassa. Olennaista on selvittää, millaisen kunnan asukkaat haluavat.

Me kommunistit emme usko, että jättikunta olisi demokraattinen hyvinvointikunta. Kuntien palveluja koskevien tutkimusten perusteella 20 000 – 30 000 asukkaan kunnissa palvelut toimivat yleensä parhaiten. Niissä myös asukkaiden ääni voidaan saada kuulumaan paremmin kuin suurissa kaupungeissa.

1. Lähipalvelut ja kuntien rahoitus

Perustuslain mukaan julkisen vallan tehtävänä on turvata terveys-, sosiaali-, opetus- ja muut peruspalvelut jokaiselle riippumatta hänen tuloistaan ja asuinpaikastaan. Ne on järjestettävä mahdollisimman lähellä asukkaita. Valtiovalta ei voi sysätä tätä vastuuta pelkästään kunnille. Sen on turvattava kunnille riittävät resurssit kattavien ja hyvien palvelujen järjestämiseksi.

SKP haluaa vahvistaa kuntien palvelujen rahoitusta ja tehdä sen tulonjaon kannalta oikeudenmukaisella tavalla. Tämä tarkoittaa kuntien valtionosuuksien ja yhteisövero-osuuksien lisäämistä, pääomatulojen saattamista kunnallisverotuksen piiriin ja kunnallisveron muuttamista progressiiviseksi eli tulojen mukaan kiristäväksi. Kuntien maksujen jatkuvan korottamisen sijasta on laajennettava maksuttomia peruspalveluja erityisesti perusterveydenhuollossa. Samalla on asteittain luovuttava kela-korvausten maksamisesta yksityisille terveyspalveluille. Kunnat voivat vahvistaa talouttaan myös palauttamalla ulkoistettuja palveluja kunnan omaksi toiminnaksi, joka on yleensä kokonaistaloudellisesti edullisempaa.

Kunnilla tulee olla aktiivinen rooli työllistämässä ja työelämän uudistamisessa. Naisvaltaisten kunta-alan matalien palkkojen korottaminen on tärkeä tasa-arvokysymys. Se on tarpeen myös

työntekijöiden saamiseksi kuntiin nyt kun ns. suuret ikäluokat ovat siirtymässä eläkkeelle. SKP:n mielestä kunnissa tulee kehittää myös työtä ja tuloja tuovaa omaa liiketoimintaa. Esimerkiksi palveluihin soveltuvan tietotekniikan, uusiutuvan energiatuotannon ja edullisen asuntotuotannon kehittämisessä kunnilla voi olla merkittävä rooli.

2. Osallistuva demokratia

Osallistuva demokratia on toimiva vaihtoehto päätösvallan keskittämislle yhä etäämmälle asukkaista ja entistä pienempään piiriin. Kuntien hallinto on perustuslain mukaan asukkaiden itsehallintoon nojaavaa lähidemokratiaa. Demokraattisessa hyvinvointikunnassa asukkaiden osallistumisen, alueellisen demokratian ja suoran demokratian kehittäminen ovat olennaisen tärkeitä. Se edellyttää, että kuntalaiset saavat ajoissa ja riittävästi tietoa päätösten valmisteluista ja vaihtoehtoista.

Me kommunistit kannatamme vaaleilla valittavien kunnanosaavaltuustojen perustamista. Samoin voidaan kehittää jo nyt kuntalakiin sisältyvän kuntalaisten aloiteoikeuden ja neuvoa-antavan kansanäänestyksen käyttöä. Tältä osin kuntalakia on syytä muuttaa niin, että kuntalaisten aloitteet pitää käsitellä valtuustossa ja että kansanäänestys voidaan järjestää sitovana ja myös kuntavaalien yhteydessä. On myös pidettävä huolta siitä, että viranomaiset kunnioittavat kuntalaisten ja henkilöstön oikeuksia sekä toimivat rehellisesti ja oikeudenmukaisesti.

Lähidemokratian kehittämisessä on tärkeää, että asukkaiden osallistumiseen perustuvilla elimillä ja kunnanosaavaltuustoilla on todellista päätös-, suunnittelu-, budjetti- ja toimeenpanovaltaa. SKP esittää, että kunnissa ryhdytään kehittämään osallistuvaa budjetointia. Se on jo käytössä sadoissa kaupungeissa muun muassa Latinalaisessa Amerikassa ja Euroopassa.

Osallistuva budjetointi antaa asukkaille mahdollisuuden vaikuttaa asukasfoorumeissa ja kunnanosaavaltuustojen kautta kunnan talousarvion tärkeysjärjestyksiin ja oman asuinalueensa palveluihin ja kehittämiseen. Kunnan budjetista osoitettaisiin tietty osa, esimerkiksi 10 – 20 prosenttia, tällä tavalla ratkaistavaksi ja tietysti lakisääteisistä velvoitteista huolta pitäen. Tällainen osallistuvan demokratian toimintamalli lisää asukkaiden mahdollisuuksia vaikuttaa kuntansa kehitykseen. Se vähentää Hyvä veli –verkostojen vaikutusta, ehkäisee päätösvallan keskittymistä vain muutamille isoille puolueille, lisää päätöksenteon avoimuutta ja vahvistaa yhteisöllisyyttä.

3. Maakuntavaltuustot

Useimmissa Euroopan maissa paikallishallinto on järjestetty kahden tai kolmen portaalla. Niissä on peruskuntien hallinnon lisäksi laajempi aluekunta tai maakuntahallinto ja toisaalta kunnanosaavaltuustoja tai muita lähidemokratian muotoja. Sekä peruskunnan että aluekunnan tai maakunnan päätöksentekoon valitaan vaaleilla edustajat. Myös Suomen perustuslakiin on kirjattu mahdollisuus maakunta-itsehallintoon.

SKP:n mielestä Suomeen tarvitaan vaaleilla valittavat maakuntavaltuustot. Niiden alaisuuteen koottaisiin nykyistä hajanaista ja epädemokraattista seudullista ja maakunnallista hallintoa, kuten sairaanhoitopiirit, seudulliset kuntayhtymät, maakuntaliitot ja ely-keskukset.

Maakuntavaltuustojen tehtäviin voisivat kuulua erikoissairaanhoito, jotkut erityistason sosiaalipalvelut, maakunta- ja seututason yleiskaavat, laajat liikennehankkeet ja seutuliikenne, pelastustoimi, elinkeinopolitiikka ja seudulliset ympäristöasiat. Niillä voisi olla ainakin

koordinoivia tehtäviä myös toisen asteen ammatillisen koulutuksen järjestämisessä. Maakuntavaltuustojen rahoitus voisi tulla pääosin valtionosuuksina, joilla voidaan myös tasoittaa alueellisia eroja.

Ehdottamassamme paikallishallinnon mallissa kunnat huolehtivat pääosasta peruspalveluja ja loisivat puitteet myös lähidemokratialle. Näin peruspalveluja voidaan kehittää asukkaita kuullen, kunnan eri osien tarpeet huomioon ottaen ja ensisijassa kunnan itse tuottamina lähipalveluina. Jos kunnallisvero muutetaan progressiiviseksi ja ulotetaan koskemaan myös pääomatuloja, voisi kunta vastata pääosin myös näiden palvelujen rahoituksesta.

Tämän mallin etuna on demokraattisuus, selkeä työnjako, alueellinen tasa-arvo ja myös mahdollisuus kehittää laaja-alaisesti niin kuntia kuin maakuntia. Samalla voitaisiin toteuttaa myös sote-uudistukseen liittyvät tavoitteet sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä perus- ja erityistason palvelujen yhteensovittamisesta. Välttäänsä yksipuolista suurten yksiköiden korostamista, tällainen malli voi palvella paremmin myös paikallisen talouden, pienten yritysten ja ekologisesti kestävä kehityksen tarpeita.

Arjen ja tulevaisuuden rakentamista

Yksityisten yritysten ja suurten pääomien hallitsevat markkinat tuottavat eriarvoisuutta ja sosiaalisia ongelmia. SKP haluaa kehittää julkisia, kunnallisia hyvinvointipalveluja vastavoimana ja vaihtoehtona kovalle markkinavoimille. Demokraattisesti toimivissa hyvinvointikunnissa asukkaiden osallistuminen, kansalaistoiminta ja vapaaehtoistyö vahvistavat tätä vastavoimaa. Tämä on suomalaisen hyvinvointimallin kehittämisen peruskysymyksiä.

Paikallispolitiikan ydinalue on ihmisten arjessa. Paikallispolitiikka on areena, jolla politiikka on parhaimmillaan aitoa välittämistä ihmisten hyvinvoinnista ja jokapäiväistä toimintaa yhdessä asukkaiden kanssa. Samalla se on alue, jolla voidaan määritellä uudelleen asioiden tärkeysjärjestys ja antaa kamppailuille uusliberalismin vastainen suunta. On kyse siitä, kehitetäänkö jättikokoisia markkinakuntia vai demokraattisia hyvinvointikuntia, ohjaavatko kehitystä suuryhtiöiden vai asukkaiden tarpeet.

Demokraattinen, tasa-arvoinen ja solidaarinen yhteiskunta menestyy uusliberalistista kilpailuyhteiskuntaa paremmin. Koulutus, hyvinvointi, osallisuus, demokratia ja ekologia ovat keskeisiä tulevaisuuden menestystekijöitä. Juuri ne ovat pohjoismaisessa hyvinvointimallissa kuntien toiminnan ytimessä. Siksi demokraattisen hyvinvointikunnan tavoitteet ovat myös vasemmistolaisen ja punavihreän politiikan ytimessä.